

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ÜÇÜNCÜ ÜLKELERLE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Prof. Dr. Cihan DURA (*)

Dünya ülkeleri; uluslararası ekonomik ilişkilerin serbestleştirilmesi yönünde iki ayrı yoldan giderek önemli ilerlemeler kaydetmişlerdir. Bunlardan biri Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel anlaşması (GATT) ise, öbürü uluslararası ekonomik birleşmelerdir. Dünyada görülen ekonomik birleşme hareketlerinin somutu Avrupa kıtasında ortaya çıkmıştır. Bu giri-şim; sonunda, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), Avrupa Ortak Pazarı veya Avrupa Topluluğu (AT), bugünse Avrupa Birliği (AB) adıyla anılan birleşme hareketini doğurmuştur.

Bu bütünleşme, başlangıcından beri hiçbir zaman kendi içine kapanmamış, kendi dışında kalan ülkelerle de ekonomik ilişkiler kurmuştur. Makalemizin konusu; başlangıcından günümüze (1957-1996), AB'nin üçüncü ülkelerle kurduğu ekonomik ilişkilerdir.

Amacımız; AB'nin üçüncü ülkelerle ekonomik ilişkilerini, başlangıçtan son yıllara kadar ana çizgileriyle vermek, özellikle bu ilişkilerde meydana gelen en yeni gelişmeleri ortaya koymaktır. Bununla birlikte

(*) Erciyes Üniversitesi İİBF

etüdümüzün eksiksiz olmadığını, haklarında bilgi sağlanamayan -sayıca az da olsa- kimi ülkelerin kapsam dışı kaldığını belirtmeliyiz.

Çalışmamızda sıkça geçen kimi terimleri kısaca tanımlayalım: “Üçüncü ülke” terimi, AB’ye dahil olmayan ülkeler anlamında kullanılmıştır. “Ortaklık” Topluluk’la üçüncü bir ülke arasındaki bir anlaşma biçimidir. Bir “ortaklık anlaşması”nın hedefi, tam üyelik olabileceği gibi, bir gümrük birliği kurulması da olabilir. Avrupalı olmayan ülkelerle yapılan ortaklık anlaşmaları, şu iki hususu kapsar: (i) Bu ülkelerden AB pazarına yapılan ürün ithalatının kolaylaştırılması, (ii) bu ülkelerin ekonomik yapısını düzeltmek amacıyla mali ve teknik yardım yapılması... “Tercihli ticaret anlaşması” uluslararası ekonomik birleşmelerin en basit şekli olup “ tarafların tek yanlı veya karşılıklı olarak, belirli mallar üzerindeki gümrük tarifelerini indirmeleri” suretiyle gerçekleşir. Toplulukla üçüncü bir ülke arasında, Ro-ma Anlaşması’nın 122.maddesine dayanılarak yapılır. Bir ortaklık anlaşma-sından daha az sayıda ürünlerle ilgili ticaret ilişkilerini düzenler ve söz konusu ürünlerde tarife muafiyetleri getirir. “Ticaret ve işbirliği anlaşması” alışverişi serbestleştirmeye, ticari işlemlerle yatırımları kolaylaştırmaya yönelik olan, birçok ekonomik sektörde işbirliği öngören anlaşmadır.

Konu; sırasıyla, ABD, EFTA, eski sömürgeler, Akdeniz ülkeleri, eski Doğu Bloğu ve öteki ülkelerle ilişkiler olmak üzere altı başlık altında etüt edilecektir.

I) ABD İLE İLİŞKİLER

İki taraf arasındaki ilişkiler önce sıcak başlamış, sonra ABD’nin tepkileri üzerine gerginleşmiş, Kennedy Görüşmeleri ile yeniden düzenlenmiştir. 1990’dan beri “Yeni Atlantik Ötesi Gündem” ve “Eylem Planı” ile AB-ABD ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır.

A) Sıcak Dönem: İkinci Dünya Harbi’nden sonra, Avrupa ekonomisinin canlandırılmasına büyük önem veren ABD, Marshall Yardımları yoluyla Avrupa’nın kalkınmasına önemli katkılarda bulunmuştur.

ABD, Avrupa'yı kendi ihrac ürünleri için geniş ve güvenilir bir piyasa olarak görmüştür. Ayrıca Doğu Bloğuna karşı güçlü bir demokratik Avrupa yaratılmasını, kendi lehine bir gelişme saymıştır. Bu nedenlerden dolayı Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasını başlangıçta hararetle desteklemiştir.

B) İlişkilerin Gerginleşmesi: Ancak Avrupa Topluluğu kurulduktan sonra, ABD'nin ihracat gücü iki sebepten dolayı olumsuz etkilenmiştir. Bunlardan birincisi "ortak gümrük tarifesi" etkisi, öbürü "tercihli ticaret anlaşması etkisi"dir. Ayrıca dış ödemeler bakımından da olumsuz bir etki görülmüştür ki, bunu da "dolaysız yatırım etkisi" olarak adlandırabiliriz.

(i) Ortak Gümrük Tarifesi Etkisi: Birincisi; ABD, üçüncü ülkelere uygulanan ortak Gümrük Tarifesi'ne (OGT) tabi olmuştur. Somut bir anlatımla bir mal Fransa piyasasına Almanya'dan ithal edilirse gümrük vergisi ödenmiyor, ABD'den ithal edilirse gümrük vergisi ödeniyordu. Bu uygulama, doğal olarak, Amerikan mallarının Ortak Pazar'daki rekabet gücünü azaltmıştır.

(ii) Tercihli Ticaret Anlaşması Etkisi: Avrupa Topluluğu'nun kimi Ortadoğu ve Afrika ülkeleriyle yaptığı tercihli ticaret antlaşmaları, ABD'yi adı geçen ülkelerle olan ticaret ilişkilerinde, topluluk ülkelerine kıyasla elverişsiz bir konuma sokmuştur.

(iii) Dolaysız Yatırım Etkisi: Avrupa piyasası, çok uluslu Amerikan firmalarının dış yatırımları için, yaşamsal bir önem ifade eder. Bu, geçmişte de böyleydi. Ne var ki AET kurulduktan sonra, ABD'den AT'ye doğru, sakıncaları görülen çok büyük bir sermaye akımı ortaya çıkmıştır. Bu akımlar dolaysız yatırımlar ve kısa-sürelili sermaye ihracı şeklindeydi. Bunlardan dolaysız yatırımlar uzun dönemde Amerikan ekonomisini olumlu yönde etkilemişse de, kısa dönemde dış ödeme açığının büyümesine ve doların değer yitirmesine yol açmıştır.

C) Kennedy Görüşmeleri: 1964-67 arasında yapılan altıncı GATT toplantısına Kennedy Görüşmeleri adı verilir. Bu görüşmelerde iki ülke

arasındaki sorunlar çözümlenmeye çalışılmış, ABD bazı ticari avantajlar elde etmeyi başarmıştır.

Kennedy görüşmelerinde, karşılıklı ödümlerle, Amerikan mallarının, OGT'den kurtularak Topluluk piyasasına tekrar serbestçe girmesi amacı güdülmüştür. Sonuç olarak sanayi ürünleri üzerindeki gümrükler ortalama %35 oranında indirildi.

Asıl büyük anlaşmazlık tarım ürünlerinde çıktı. Topluluk hem dünyanın en büyük tarım ürünleri ithalatçısı, hem de ABD'nin iyi bir pazarı konumundaydı. Ne var ki AB'nin uygulamaya başladığı ortak tarım politikası (tarımsal destekleme sistemi), ABD'nin bu piyasaya girmesini engellemiştir. ABD'nin tatmin edilmesi, sistemin değiştirilmesine bağlıydı. Oysa benzer bir koruma sistemini ABD de kendi üreticisine uyguluyordu. Bu çelişkiler nedeniyle tartışmalar sürüp gitti. Uruguay Görüşmeleri'nde de başlıca görüş ayrılığı, tarım ürünleri alanında kendini göstermiştir: ABD tarımsal sübvansiyonların kaldırılmasını savunmuş, AB ise buna karşı çıkmıştır.

D) Yeni Atlantik Ötesi Gündem: AB ve ABD 1990'da Atlantik Ötesi Bildirgesi'ni yayınladılar. Bu bildirme ile taraflar "daha çok tartışmak yerine, daha çok eylem yapmaya" karar verdiler. Aynı zamanda ABD Başkanı ile Komisyon ve Konsey başkanları arasında yılda iki kez doruk toplantıları yapması kararlaştırıldı. Bir "politik ve resmi düzeyde temaslar ve toplantılar sistemi" oluşturuldu.

3 Aralık 1996'da Madrid'de gerçekleşen AB-ABD Doruğunda kabul edilen "Yeni Atlantik Ötesi Gündem" ile "AB-ABD Eylem Planı" AB'nin Atlantik ötesi ilişkilerinde yeni bir dönem başlatmıştır. "Yeni Gündem" iki tarafın, uluslararası politik ve ekonomik sorunların çözümünde güçbirliği yapmalarını öngörmektedir.

Yeni Gündem bir dizi ortak girişimi kapsamaktadır ki bunlar şu dört genel hedefin gerçekleştirilmesine yöneliktir:

(i) Dünyanın her yerinde barış ve istikrarın, demokrasinin ve kalkınmanın güçlendirilmesi: İstikrarlı ve gönençli bir Avrupa (eski Yugoslavya'nın yeniden inşası, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, Rusya, Ukrayna ve bağımsızlığını yeni kazanmış öbür devletlerde demokratik ve ekonomik reformların desteklenmesi), Orta Doğu'da barışın sağlanması ve buradaki ülkelere ekonomik yardım yapılması için birlikte çalışma.

(ii) Küresel sorunların göğüslenmesi: Hiçbir ülkenin, tek başına üstesinden gelemeyeceği, "sınır tanımaz" sorunların çözülmesi (uluslararası suç ve uyuşturucu madde trafiğiyle mücadele, küresel çevreyi koruma, yeni ortaya çıkan ya da yeniden başgösteren bulaşıcı hastalıklarla mücadele).

(iii) Dünya ticaretinin genişletilmesi ve daha yakın ekonomik ilişkiler kurulması: Çok taraflı ticaretin güçlendirilmesi, sınai ürünlerde karşılıklı tarife indirimleri, mal, hizmet ve sermaye hareketlerini aksatan engelleri gidererek bir "Yeni Atlantik Ötesi Piyasası" oluşturulması.

(iv) Atlantik'in iki yakasını birbirine bağlayacak ilişkiler kurulması: AB-ABD ilişkilerine halk desteği tabanının genişletilmesi (Atlantik Ötesi İşadamları Diyalogu, Yükseköğretim ve Mesleki Eğitimde İşbirliği, bilim ve teknoloji anlaşmaları gibi iki taraf yurttaşlarını bir araya getirecek yeni ilişki ağları oluşturulması).

II) EFTA İLE İLİŞKİLER

Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA): İngiltere'nin, başlangıçta Avrupa Topluluğu dışında kalması üzerine, altı ülke ile 1960'da oluşturduğu bir birleşmedir. İngiltere, AT'ye girince, bu kuruluştan ayrılmıştır. 1973-94 arasındaki ilişkiler; ikili serbest ticaret bölgesi anlaşmaları ve Avrupa Ekonomik Alanı olmak üzere iki evrede ele alınabilir.

A) İkili Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşmaları: EFTA üyelerinden İngiltere ve Danimarka'nın 1973'de AT'ye girmelerinden sonra, bu ülkelerle EFTA kapsamında serbetleştirilmiş olan dış ticaretin ne olacağı (bu iki ülke ile EFTA arasındaki ticarete yeniden gümrük tarifelerine

dönülüp dönülmeyeceği) sorunu ortaya çıkmıştır. Bu sorun geri kalan beş EFTA üyesi (Avusturya, Norveç, Portekiz, İsveç ve İsviçre) ile AT arasında ikili serbest ticaret bölgesi anlaşmaları imzalanarak çözümlenmiştir. Söz konusu anlaşmalarla sanayi ürünleri ticaretinin serbetleştirilmesi, tarım ürünlerinde ise karşılıklı birtakım ödünlere verilmesi öngörölmüştü.

Daha sonra İsviçre dışında bütün bu ölkeler AT'ye tam üye olmuşlardır.

B) Avrupa Ekonomik Alanı: 12 ölkeden oluşan Avrupa Topluluğu ile 7 ölkeden oluşan Avrupa Serbet Ticaret Birliğı (EFTA); Ekim 1991'de Lüksemburg'da yeni bir "Avrupa Ekonomik Alanı" kurma konusunda anlaşmaya vardılar. Anlaşmanın görüşölmesi iki yıldan fazla sürdü. Avrupa Ekonomik Alanı'nın (AEA) oluşturulması Topluluk ve üye ölkeleriyle EFTA ölkeleri arasındaki ilişkilerde yeni bir dönem başlatmıştır. Alanın oluşturma gerekçeleri şunlardır: (i) Taraflar arasındaki ayrıcalıklı ilişkiler, (ii) coğrafi yakınlık, (iii) ekonomik ilişkilerin önemi, (iv) demokrasi ve piyasa ekonomisi gibi ortak değerler, (v) ortak Avrupa kimliğı.

AEA'nın iki amacı vardır: (i) EFTA üyeleri ile AT arasında ikili anlaşmalarla sürdürölen ilişkileri çok taraflı bir çerçeveye oturtmak; (ii) ilişkileri ticaret dışındaki alanlara da yaymak.

İşbirliğı öngörölen başlıca alanlar şunlardır: Mal ve hizmetlerle sermaye ve işgücünün serbest dolaşımı, standartların uyumlaştırılması, teknik engellerin kaldırılması, eğitim, kültür, sağlık, araştırma ve geliştirme, çevre, tüketici hakları... Bütün bunların, tek pazar'la aynı tarihte yürürlüğe girmesi planlanmıştır.

Mayıs 1992'de Opporto'da imzalanan Avrupa Ekonomik Alanı (AEA) Anlaşması, başlangıçta tam üyeliğın alternatifi olarak görölmüştü. Ancak görüşme sürecinde EFTA ölkelerinin birçoğı AT'ye katılma kararı vermişlerdir. Anlaşmanın amacı, tek pazarı EFTA'nın tümüne yaygınlaştırmaktadır. AEA bir serbest ticaret anlaşmasından öte bir ortam yaratıyor.

Anlaşma, dört özgürlüğün -malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının- gerçekleşmesini sağlayacaktır.EFTA ülkeleri Topluluk hukukunun belirli bir bölümünü ulusal yasalarına aktarmaktadır. Eşit rekabet koşulları güvence altına alınmıştır.

1994’de Avrupa Birliği ile Avusturya, Finlandiya, İzlanda, Norveç ve İsveç arasında Avrupa Ekonomik Alanı Anlaşması yürürlüğe girmiştir. Alan; taraf ülkeler arasında malların, insangücü ve sermayenin serbest dolaşımını sağlama amacına yöneliktir. Bu alanın kurulmasıyla, Batı Avrupa’da İskandinavya’dan Akdeniz’e uzanan, yaklaşık 400 milyon nüfuslu, 19 ülkeyi kapsayan büyük bir serbest pazar oluşmuştur.

III) Eski Sömürgelerle İlişkiler

Avrupa Ekonomik Topluluğu 1957’de kurulduğu sırada Belçika, Fransa, İtalya ve Hollanda gibi üye ülkelerin, Afrika başta olmak üzere, dünyanın çeşitli ülkelerinde sömürgeleri vardı. Topluluğun ortak gümrük tarifesi, bu sömürge ülkelerle yapılan ticareti olumsuz etkileyecekti. Bu nedenle Roma Anlaşması’nda sözkonusu ülkeler hakkında özel düzenlemeler öngörülmüştür. Düzenleme bir “ortak üyelik” statüsü belirliyordu. Buna göre sömürgelerin Topluluğa ihraç edecekleri mallar üzerindeki gümrük tarifeleri kaldırılacak, ayrıca mali ve teknik yardım yapılacaktı.

1960’dan itibaren sömürgeler bağımsızlığa kavuştukça ve İngiltere’nin 1973’de AT’ye katılmasıyla, sözkonusu ülkelerle ortak üyeliği sürdüren anlaşmalar yapma gereği duyulmuştur. Süreli olan bu anlaşmalar birkaç kez yenilenmiştir. Bu anlaşmalar; Yaoundé, Arusha ve bunların yerine geçen Lomé Sözleşmesi’dir. İlişkilerin dikkat çekici öğelerinden biri, eski sömürgelerin ihracat gelirlerini istikrarlandırma amacıyla oluşturulan özel programlardır.

A) Yaoundé Sözleşmesi: AT ile Fransız sümürgesi olan 19 Afrika ülkesi ve Madagaskar arasında 1963’de imzalandı. Beş yıl süreli olarak, 1965’de yürürlüğe girdi. 1970’de yenilenmiştir.

Anlaşmaya göre AT malları adı geçen ülkelere serbestçe girecektir. AT aynı ülkelere kendi piyasalarına ihracat kolaylıkları tanıyacaktır.

B) Arusha Sözleşmesi: Bu anlaşma; İngiliz Uluslar Topluluğu (Commonwealth) üyeleri olan Kenya, Uganda ve Tanzanya arasında 1968'de yapılmış ve 1971'de uygulamaya konulmuştur. Anlaşmayla bu üç ülke AT'nin "ortak üyesi" sıfatını kazanmış, taraflar arasında bir "tercihli ticaret" düzeni oluşturulmuştur.

C) Lomé Sözleşmesi: Eski sömürgeleriyle özel ilişkileri olan İngiltere'nin 1973'de Topluluğa katılması üzerine, bu ülkeleri de kapsayacak ayrı bir sözleşme gereği duyulmuştur. Daha öncekilerin yerini alan bu anlaşma, 1975'de yapılan Lomé Sözleşmesidir. 46 Afrika, Karayip ve Pasifik ülkesini (ACP) kapsamaktadır. Bir yanda AT, bir yanda bu ülkeler, taraflar arasında bir ortaklık "tercihli ticaret ilişkisi" kurulmuştur.

Sözleşmede karşılıksızlık (nonreciprocity) ilkesine dayalı bir ticari işbirliği öngörülmektedir. Bu ilke; ACP ülkelerinin, karşılığında bir ödün vermeksizin, Topluluğa gümrüksüz ihracat yapması anlamına gelmektedir. Bir koşulla ki, ortak tarım politikası kapsamında olan mallar bu uygulamanın dışında tutulmuştur. Bundan başka ihracat gelirlerine istikrar sağlanması için "Stabex" adlı özel bir program uygulamaya konmuştur. Anlaşmada, taraflar arasında bir sanayi işbirliği yapılmasına dair hükümler de yer almıştır. Ayrıca AT bu ülkelere mali yardım yapmayı taahhüt etmiştir.

Sözleşme birkaç kez yenilenmiş ve süresi uzatılmıştır.

1979'da imzalanan Lomé II'de ACP ülke sayısı 63'e çıkmıştır. Bu sözleşme 1980-85 dönemini kapsar. Bir mali yardım öngörür. Ayrıca, ACP ülkelerinin önemli bir ihracat kaynağı olan madencilik ürünleri için, "Sysmin" adlı bir destekleme programını içermektedir.

ACP lke sayısının 66'ya yükseldiği Lomé III, 1984'de imzalanmış, 1986'da yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma; AET mallarına ACP ülkelerine giriş serbestliği getirirken, ACP maml ve tropik tarım ürünlerine de Topluluk pazarına girme olanağı sağlamaktadır. Ayrıca ACP ülkelerine mali yardım yapılmış, Avrupa Yatırım Bankası'ndan kredi sağlanmıştır.

1990 tarihli Lomé IV'e 69 ACP lkesi katılmıştır. Süresi 10 yıldır. Bu sözleşmede; (i) bazı tarife indirimlerinin kapsamı genişletilmiştir, (ii) bazı tarife-dışı engeller yumuşatılmıştır, (iii) "Sysmin" programına yeni mallar konulmuştur.

D) Stabex ve Sysmin Programları

ACP lkelerinin toplam nüfusu 400 milyonun üzerindedir. Hemen hepsinin başlıca ihracat pazarı Avrupa Topluluğu'dur. İhracatları çoğunlukla bir ya da birkaç üründen oluştuğu için, o ürünlerin fiyatlarında meydana gelen bir değişme toplam ihracat gelirini şiddetle etkilemektedir. Öte yandan, hem bu gelirler başlıca döviz kaynağıdır, hem de bu ülkelerin uzun süreli kalkınma planlarının gerçekleştirilmesi, her şeyden önce ihracat gelirlerindeki istikrara bağlıdır. Programlar, bu soruna bir çözüm olarak oluşturulmuştur.

Her iki sistemin de amacı; ACP lkelerinin ihracat gelirlerini, üretim ve dünya piyasası kaynaklı düşmelerden korumaktır. Bu programlar fiyatları etkilemez, sadece ilgili ülkelerin gelir kayıplarını finanse eder. Yalnızca bu amaçla, Lomé Anlaşması'yla, önemli ve büyük bir yardım fonu olan Avrupa Kalkınma Fonu kurulmuştur.

(i) Stabex Programı

ACP lkelerinin tarımsal ihracat gelirlerinde istikrar sağlamak amacıyla oluşturulan bir sistemdir. Stabex Fonu, Avrupa Kalkınma Fonu tarafından mali yönden desteklenir. Stabex kapsamına Lomé I'de 12 temel tarım ürünü alınmıştır. Bunların sayısı ikinci ve üçüncü sözleşmelerde yapılan eklemelerle 48'e çıkarılmıştır. Başlıcaları şunlardır: Yer fıstığı ve

yağı, kakao, kahve, pamuk, hindistan cevizi ve yağı, palmiye tohumu, mısır özü ve yağı, deri, kereste, çay, vanilya, muz, kauçuk, biber ve karanfil. Programın mekanizması şöyledir: Herhangi bir ürünün ihracat geliri öngörülen bir sınırın altına düşünce, bu düşüşü karşılamak üzere ilgili ülkeye Avrupa Kalkınma Fonu'ndan mali kaynak sağlanır. Gelirdeki düşüş sınırı, o malın son birkaç yıldaki ihracat değerleri ortalaması alınarak belirlenir.

(ii) Sysmin Programı

Altı temel mineral ürünün ihracat gelirlerinde istikrar sağlamaya yönelik bir sistemdir. Bu ürünler şunlardır: Bakır ve kobalt, fosfat, manganez, boksit ve alumina, kalay ve demir cevheri.

IV) Akdeniz Ülkeleriyle İlişkiler

AB; Akdeniz ülkelerine karşı -üye ülkelerin bunlarla çok uzun geçmişe dayanan ekonomik ve kültürel ilişkileri olduğu için- özel bir politika uygular. İlişkileri belli bir temele oturtmak için de ortak bir Akdeniz politikası geliştirilmiştir.

Akdeniz ülkeleri Topluluğun gerçekleştirdiği ekonomik gelişmeden en çok yararlanan ülkeler arasındadır. 1990 yılı verilerine göre, bu ülkelerle Topluluk arasındaki dış ticarete önemli sıçramalar görülmüştür. Canlılığın temelinde yatan en önemli etmenlerden biri, AB pazarlarına giriş serbestliğidir.

İlişkiler; taraflarca yapılan anlaşmalar ve “Avrupa-Akdeniz Ekono-mik Alanı” bağlamlarında ele alınabilir.

A) Akdeniz Ülkeleriyle Yapılan Anlaşmalar:

AB; 1962-1996 arasında, Akdeniz ülkelerinin hemen hepsiyle, ekonomik, ticari ve mali alanlarda işbirliği yapmaya yönelik anlaşmalar imzalamıştır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

- Yunanistan: 1962’de ortaklık anlaşması yapıldı. (1979’da tam üye oldu).

- Türkiye: 1964’te ortaklık anlaşması, 1996’da gümrük birliği anlaşması imzalandı. 1992 itibariyle yılda yaklaşık 8.2 milyar ECU (10 milyar dolar) satış hacmiyle, Topluluğun bütün Akdenizdeki en büyük pazarıdır.

- Fas ve Tunus: 1969’da ortaklık anlaşması yapıldı. Fas ile 1995’de Avrupa-Akdeniz Ortaklık Anlaşması imzalandı.

- İspanya: 1970’de tavizli ticaret anlaşması yapıldı (1986’da tam üye olmuştur).

- İsrail: 1970’de tavizli ticaret anlaşması yapıldı. 1995’de “Sanayi ürünleri ticaretinin serbestleştirilmesi ve tarım ürünleri ihracatının artırılmasını öngören bir ortaklık anlaşması imzalandı.

- Malta ve Kıbrıs (Rum Kesimi): 1971-72’de serbest ticaret bölgesi anlaşması, 1973’de, ileride gümrük birliği kurulmasını öngören birer anlaşma yapıldı. 1994 Korfu Doruğunda Avrupa Birliği’nin bundan sonraki gelişme aşamasının, Kıbrıs ve Malta’yı kapsayacağı öngörüldü.

- Cezayir: 1996’da bir Avrupa-Akdeniz Ortaklık Anlaşması için gerekli girişimler başladı.

- Suriye: Bu ülkenin isteği üzerine 1996’da, bir serbest ticaret bölgesi kurulmasına yönelik olarak, ortaklık anlaşması görüşmeleri yapılmıştır.

- Mısır: Ocak 1996’da, 1977’de imzalanan İşbirliği Anlaşması’nın yerini alacak Avrupa-Akdeniz Ortaklık Anlaşması’na yönelik görüşmeler yapılıyordu.

- Ayrıca Ürdün ve Lübnan’la da anlaşmalar yapılmıştır.

B) Avrupa-Akdeniz Ekonomik Alanı:

Akdeniz havzası AB için, stratejik önemde bir alan oluşturuyor. Bölgede barış ve istikrar olması, ekonomik kalkınmanın sağlanması, Avrupa için birinci derecede önem taşımaktadır.

(i) Alan'ın Oluşturulması

1991 yılında AB'nin "Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası" oluşturul-du. Bu politika AB ile "üye olmayan" Akdeniz ülkeleri arasında işbirliğini artırmaya yönelikti. 1994'den beri bir "Avrupa-Akdeniz Ekonomik Alanı" oluşturulması projesi üzerinde çalışılmaktaydı. Alan'ın başlıca özellikleri şunlardır: (i) ticarete serbestliğin ve daha sıkı bir ekonomik bütünleşmenin zaman içinde sağlanması, (ii) bu alanın oluşma sürecinin gerektirdiği ekonomik ve toplumsal düzenlemelere AB'nin destek vermesi, (iii) politika ve güvenlik alanlarında işbirliğinin sıkılaştırılması.

Bu konu üzerinde tartışmak üzere, 1995'de bir "Akdeniz Bakanlar Konferansı"nın toplanması öngörülmüştü.

(ii) Avrupa-Akdeniz Ortaklığı: 28 Kasım 1995'de Barselona'da toplanan Bakanlar Konferansı'nda AB ve 12 Akdeniz ülkesi (Fas, Cezayir, Tunus, Mısır, Ürdün, İsrail, Suriye, Lübnan, Türkiye, Malta, Kıbrıs, Filistin Toprakları) arasında Avrupa-Akdeniz Ortaklığı kurulmasına ilişkin bir bildirme imzalanmıştır. Bildirme politik, ekonomik, kültürel ve sosyal ilişkiler için bir çerçeve oluşturmaya yöneliktir. Taraflar bu çerçevede "ülke ekonomilerinin yakınlaştırılması ve geniş bir ortak ekonomik alan (refah alanı) kurulması doğrultusunda ilerleme" kararını vermişlerdir. Bu amaçla bir dizi Avrupa-Akdeniz Ortaklık Anlaşması yapılmıştır.

Avrupa-Akdeniz ortaklığının üç ayrı yönü vardır:

- Politika ve Güvenlik Ortaklığı: Ortak bir barış ve güvenlik alanı oluşturmaya yöneliktir.

- Ekonomik ve Mâli Ortaklık: Serbest ticaretin aşamalı olarak gerçekleştirilmesine yöneliktir.

- Sosyal ve Kültürel Ortaklık: Ülkelerin sivil toplumları arasındaki alışverişleri artırmaya yöneliktir.

(iii) Barselona Komitesi Toplantıları: Ortak amaçların izlenmesi için “Barselona Komitesi” adı verilen bir kurul oluşturulmuştur. Komite yılda üç kez toplanmaktadır. Başlıca toplantı konuları şunlardır: Serbest ticaretin gerçekleştirilmesi, küçük ve orta ölçekli firmalar, özel sektör yatırımlarının teşvikine yönelik önlemler, enerji, balıkçılık, deniz taşımacılığı ve kombine altyapı ağlarının geliştirilmesi, eğitim ve öğretim, bilim ve teknoloji, turizm, çevre, standartların uyumlaştırılması, istatistik alanında işbirliği, uyuşturu-ucu kaçakçılığı ve terörizmle mücadele, insan kaynaklarının geliştirilmesi, kültürler arası diyalog, güvenlik.

(iv) Başlıca Programlar: Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası çerçevesinde yer alan programlar şunlardır: MED-CAMPUS (yükseköğretim kurumları arasında 1992’de kurulan işbirliği programı), MED-URBS (1992’de başlatıldı, Akdeniz kentlerinin yönetsel alt yapılarının ve teknik kapasitelerinin geliştirilmesini amaçlıyor), MED-MIGRATION (1994, AB ile Akdeniz ülkeleri arasında göç ve bölgenin kalkınması konusunda işbirliği), MED-INVEST (1992, Akdeniz ülkelerinde küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi için işbirliği), MED-TECHNO (Teknolojik işbirliği yapmak ve etkin teknolojilerin Akdeniz ülkelerinde uygulanmasını artırmak için yeni oluşturulmuş bir program), ECOS-OUVERTURE (AB ile Akdeniz ülkelerindeki yerel otoriteler ve ilgili kalkınma örgütleri arasında işbirliğinin geliştirilmesini hedefleyen yeni bir program), MED-MEDIA (1993’de başladı, Avrupalı ve Akdenizli medya profesyonelleri arasında işbirliğini artırmayı ve üye olmayan Akdeniz ülkelerinde medya standart ve koşullarını iyileştirmeyi amaçlıyor).

Bu programlar Avrupa Birliği’nin hibe ve kredileriyle desteklenmektedir.

V) Eski Doğu Bloğu Ülkeleriyle İlişkiler

Nasıl politik bakımdan NATO Batı Bloğunun, Varşova Paktı da Doğu Bloğunun savunma örgütü ise, Doğu Bloğunun “Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi”de (COMECON), Batı’nın AT karşısındaki ekonomik kuruluşuydu. COMECON başlangıçta AT’yi tanımamış, daha sonra çok sınırlı ilişkiler kurmuş, 1991’de dağılmıştır.

AT, Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra, Doğu Avrupa’da ve bağımsızlığına kavuşan öbür cumhuriyetlerde piyasa ekonomisine geçişe büyük destek vermiştir.

Bu arada Doğu Almanya, Batı Almanya ile birleşerek, tek Almanya içinde AT’nin bir parçası haline gelmiştir.

A) Avrupa Anlaşmaları: Avrupa Birliği’nin başlıca genişleme yönü, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleridir. Bu ülkelerin reform programlarını destekleyerek üyelik koşullarını bir an önce yerine getirmeleri için çaba göstermektedir. 1993’de Kopenhag’da yapılan Doruk toplantısında, Doğu ve Orta Avrupa’da ilişki kurulmuş olan ülkelerin, öngörülen yükümlülükleri yerine getirir getirmez, AB’ye tam üyelik başvurusunda bulunabilecekleri kararlaştırılmıştır.

Birliğin, Orta ve Doğu Avrupa’da daha fazla genişlemesi amacıyla, 1996’da bir hükümetlerarası konferans toplanması öngörüldü. Bu bölge-lerdeki devletlerle “Avrupa Anlaşması” adı verilen anlaşmalar yapılmak-tadır. Avrupa anlaşmaları, AB ile Orta Avrupa ülkelerinin her biriyle “ikili ortaklık” ilişkisi kuran anlaşmalardır. Şu koşullara bağlı olarak yapılmaktadır. Hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı, çok partili sistem, serbest ve adil seçimler, piyasa ekonomisine yönelik liberalleşme. Anlaşmalarda politik diyalog, kapsamlı bir ekonomik bütünleşme ile mali ve kültürel işbirliği öngörülmektedir. Sanayi mallarında tam bir serbet ticaret bölgesi oluşturmaya yönelik tercihli işlem geçerlidir.

Bu arada, eski merkezi planlı ülkelerden kimileri, örneğin Slovenya, Estonya, Litvanya, Letonya, Macaristan, Polonya, Çek ve Slovak Cumhuriyetleri, AT'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.

B) Politik ve Ekonomik İşbirliği: AB, Rusya ile bağımsızlığını yeni kazanan devletlerin, yakın bir gelecekte Birliğe üye olmalarını gerçekçi bir olasılık olarak görmüyor. Bunlarla ilişkilerini “sağlam bir politik ve ekonomik işbirliği” temeli üzerine oturtmak istiyor. AB, Bağımsız Devlet-ler Topluluğu ülkeleri ile 1989'da eski Sovyetler Birliği ile yapılan anlaşmaların yerine alan “ortaklık ve işbirliği anlaşmaları” yapmaktadır. Süreleri 10 yıldır. Bu anlaşmalar taraflar arasındaki politik, ekonomik ve ticari ilişkileri düzenleyen, Mali, bilimsel, teknolojik ve kültürel alanlarda işbirliği temelini oluşturan anlaşmalardır.

C) Eski Sovyetler Birliği (Rusya): 1990'da yapılan ticaret ve ekonomik işbirliği anlaşması, “Avrupa'nın geleceği için geniş ölçekli bir plan” olarak nitelenmişti. Ancak “SSCB'de serbest piyasaya yönelik geniş kapsamlı reformların gerçekleştirilmesi” anlaşmanın başarısı için başlıca koşul sayılıyordu. Anlaşma çerçevesinde -anlaşmanın yürütülmesini denetlemekle görevli- bir AT-SSCB Ortak Komisyonu kurulmuştu.

D) Baltık Devletleri: Şubat 1992'de AT ile Letonya, Litvanya ve Estonya arasında ticaret ve ticari ve ekonomik işbirliği alanında anlaşmalar parafe edildi. Aynı ülkelerle 1994'de serbest ticaret anlaşmaları görüşme-leri, 1995'in ilk aylarında Avrupa anlaşmaları görüşmeleri yapıldı.

E) Öbür Avrupa Ülkeleri:

-Macaristan: 1991'de ortak üyelik anlaşması yapılmıştır. 1994'de Avrupa anlaşması yürürlüğe girmiştir.

-Polonya: 1991'de ortak üyelik anlaşması yapılmıştır. Avrupa anlaşması yürürlüğe girmiştir.

-Eski Çekoslovakya: 1991'de ortak üyelik anlaşması yapıldı.

-Bulgaristan: 1990'da ticaret ve işbirliği anlaşması parafe edildi. 1995'de Avrupa anlaşması yürürlüğe girmiştir.

-Çek cumhuriyeti, Slovakya ve Romanya: 1995'de Avrupa anlaşmaları yürürlüğe girmiştir.

-Slovenya: 1995'in ilk aylarında, bir Avrupa anlaşması yapılmasına ilişkin görüşmelerin başlaması bekleniyordu.

-Moldovya: Ocak 1995'de bir Ortaklık ve İşbirliği anlaşması imzalanmıştır.

F) Ukrayna: AB, bu ülkeye, büyüklüğü, konumu, sanayileşme düzeyi ve nükleer statüsü nedeniyle büyük önem vermektedir. Eski Sovyetler Birliği ülkeleri arasında, Rusya'dan sonra AB'nin en önemli ikinci ticaret ortağıdır. Ancak Ukrayna bağımsızlığını kazanmasından bu yana gittikçe yoğunlaşan bir kriz içindedir. Henüz, AB'ce güvenilir bulunan bir reform programına girişmemiştir. Maastricht Antlaşması'nda tanımlanan Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası Çerçevesinde Ortak Eylem konusu olabilecek bir ülke olarak görülmektedir. Ülkenin nükleer silahlardan arındırılmasına ilişkin çabalar devam etmektedir. Mart 1994'de bir Ticaret Ortaklığı ve İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır.

Anlaşmada gelecekte ekonomik işbirliği yapılabilecek alanlar sayıldı ve bir serbest ticaret bölgesi kurulması perspektifi öngörüldü. Ukrayna'ya 1991-93 arasında TACIS programı çerçevesinde 120 milyon ECU ayrılmıştı.

G) Kazakistan: Ocak 1995'de bir Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Haziran 1996'da ilk Ortak Komite toplantısı yapılmıştır. Ayrıca tekstil ve çelik alanında sektörel ticaret anlaşmaları imzalanmıştır. AB, Kazakistan'ı potansiyel bir ticaret ortağı olarak görmektedir. TACIS programı çerçevesinde en çok teknik yardım alan ülkelerden biridir.

Taraflar başlıca şu hedeflere ulaşmaya büyük önem vermektedir: Ticaret ve yatırımların artması önündeki engellerin kaldırılması, Kazakistan'da Avrupa şirketlerinin kurulması ve faaliyeti için gerekli ortamın hazırlanması, başta bankacılık ve sigortacılık olmak üzere verimli bir hizmet sektörünün gelişmesi, başta enerji sektörü olmak üzere altyapı yatırımlarının özendirilmesi, Avrupa KOBİ'lerine yatırım ve iş yapma olanakları sağlanması. Bu hedeflere TACIS programıyla ulaşmaya çalışacaktır.

H) Özbekistan: 21 Haziran 1996'da Floransa'da bir Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma, askerlik ve güvenlik konuları dışında, hemen hemen bütün alanlarda politik diyalog ve işbirliğini öngörmektedir. İnsan hakları ile demokratik ilkelere saygı ve piyasa ekonomisi kurallarının uygulanması temeline dayanır. Mal ticareti, şirket-lerin kuruluş ve faaliyeti, fikri hakların korunması ve sermayenin serbest dolaşımı konularında karşılıklı avantajlar öngörülüyor. AB; Özbekistan'a ulaştırma, enerji, iletişim, mali hizmetler, bilim ve teknoloji, eğitim ve öğretim, özelleştirme gibi alanlarda yardımda bulunmayı taahhüt etmiştir. Anlaşmanın uygulanması; Özbekistan'ın politik, ekonomik ve hukuki reformlar alanındaki çabalarının sürmesine bağlı bulunmaktadır.

Özbekistana, 23 milyon nüfusuyla, ekonomik ve kültürel açıdan bölgenin odak noktası olması, Rusya, Çin ve islam dünyası arasındaki jeopolitik konumu nedeniyle, AB tarafından önemli bir ortak olarak görülmektedir.

İ) Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan, Kırgızistan, Tacikistan:

Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan Cumhuriyetleri ile, 1995'de -başlangıç olarak on yıl süreli- ortaklık ve işbirliği anlaşmaları parafe edilmiştir. Söz konusu ülkelerle siyasal diyalog kuran bu anlaşmalar, daha önce SSCB ile 1989'da imzalanmış olan Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması'nın yerini almıştır.

Anlaşmalar şu alanlarda işbirliğini kapsıyor: Ekonomi ve finansman, mal ticareti, işgücü koşulları, şirketlerin kuruluş ve faaliyetleri, rekabet, sınai ve ticari mülkiyet, sınır ötesi hizmet sağlanması, sermaye ve ödemeler, yasama, insan hakları ve demokrasi, yasadışı göç ve faaliyetler, kültür. Anlaşmalar “demokrasi, insan hakları ve piyasa ekonomisi” ilkesine dayandığından, bunlar ihlal edilirse, tek taraflı olarak feshedilebilecektir. Ayrıca anlaşmaların uygulanmasıyla görevli bir kurumsal çerçeve öngörölmüştür.

Avrupa Komisyonu, beş Kafkas ve Orta Asya ülkesine yönelik toplam 31,6 milyon ECU'lük bir insani yardımı 1996 yılında onaylamıştır. Bu yardım Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Bürosu (ECHO) kanalıyla verilmiştir.

Adı geçen ülkelerden Ermenistan'da 1988 depremi, Dağlık Karabağ anlaşmazlığı ve enerji açığı yüzünden, binlerce insanın yaşamı yalnızca insani yardıma bağlı...

Azerbeycan'da ekonomik gerilime, yaşam standartında düşüş, Karabağ anlaşmazlığından doğan sorunlar var.

Gürcistan'da pazar kaybının doğurduğu ekonomik yıkım, iç çatışmalar nedeniyle göç ve yaygın yoksulluk görülüyor.

Kırgızistan, Tacikistan'dan sonra eski Sovyetler Birliği'nin en yoksul ülkesi durumunda...

Tacikistan'da iç savaştan sonra ekonomi bütünüyle çökmüş bulunmaktadır.

Tüm bu ülkeler geniş boyutlarda insani yardıma gereksinme duyuyor.

J) Programlar: AB, eski Doğu Bloku ülkeleriyle anlaştığı ortak hedeflere ulaşmak için, PHARE ve TACIS programlarını oluşturmuştur.

(i) PHARE Programı: 1989'da Doğu Blokunun dağılmasından sonra, Orta ve Doğu Avrupa ile Baltık ülkelerindeki ekonomik reform hedeflerinin desteklenebilmesi ve öbür finansman kaynaklarının daha iyi koordine edilebilmesi amacıyla 1992'de gözden geçirilmiştir. Topluluk 1990-93 arasında, çeşitli projelere yaklaşık 3 milyar ECU tahsis etmiştir.

(ii) TACIS Programı: TACIS Programı; bir yandan "Bağımsızlığını Yeni Kazanan Devletler" ve Moğolistan, öbür yandan Avrupa Birliği ara-sında ekonomik ve siyasal ilişkilerin geliştirilmesine, bu ülkelerdeki ekono-mik reform ve kalkınma sürecine destek vermeye yönelik bir programdır. TACIS'in ortak çalışmalara girdiği 13 ülke şunlardır: Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldovya, Moğolistan, Rusya Federasyonu, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna ve Özbekistan.

TACIS bu ülkelerin pazar ekonomisine ve demokrasiye geçiş sürecini destekler. Bunu sağlamak için de bilgi ve Mali yardım aktarır. Bilgi aktarımı, politikalarda danışmanlık hizmetleri, araştırma ve eğitim, hukuki düzenin, kurum ve kuruluşların geliştirilmesi ve yeniden yapılması, ortaklıkların, iletişim ağlarının ve pilot bölgelerin oluşturulması alanlarını kapsar.

AB, bu program çerçevesinde, 1991-94 arasında 2000'den fazla projenin başlatılması için toplam 1 milyar 757 ECU tutarında yardım sağlamıştır. TACIS'in sağladığı fonlarda başlıca öncelik alanları şunlardır: Kamu yönetiminde reform, devlet işletmelerinin yeniden yapılandırılması, özelleştirme, özel sektörün geliştirilmesi, ulaşım ve telekomünikasyon altyapıları, enerji, nükleer verimliliğin sağlanması, sosyal hizmetlerle eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi.

Bu ülkelere Avrupa Yatırım Bankası'ndan önemli miktarlarda kredi sağlanmıştır. Aynı ülkelere yardımda bulunmak üzere 1990'da kurulan Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası'nın (EBRD) %51 sermayesini AT karşılamıştır.

VI) Öteki Ülkelerle İlişkiler

AB daha pek çok ÷lkeye ekonomik ilişkiler kurmuştur. Ayrıca t÷m gelişmekte olan ÷lkelere Genel Preferanslar Sistemi çerçevesinde tarife indirimleri uygular. Düşük maliyetli tekstil ihracatçısı ÷lkelerle de “çok elyaflılar anlaşmaları” yapmıştır.

A) Eski Yugoslavya: İlişkiler mali yardım ağırlıklıdır: Savaş, Bosna-Hersek’in ekonomisini t÷müyle çökertmiştir. 1990’da 1900 dolar olan kişibaşına gelir, bugün yalnızca 500 dolardır. Göçmen sorununun yanısıra, fiziki altyapı büyük hasar görmüştür. Toplam yeniden inşa maliyetinin 5.1 milyar dolar olduğu tahmin ediliyor. 50 ÷lke ve 27 kuruluş temsilcileri, Aralık 1996’da bir araya gelerek bu ÷lkeye 500 milyon dolar tutarında yardım toplanmasını kararlaştırmıştır. AB’nin yardım taahhüdü 62.5 milyon ECU’dür. Topluluk, eski Yugoslavya’nın savaştan hasar görmüş bölgelerine yardım için, 1996-99 arasında 1 milyar ECU’ye varan bir yardım öngörmektedir.

B) Makedonya: 1996’da bir işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma çerçevesinde tercihli ticaret düzenlemeleri getirilmiştir. Birçok sektörde işbirliği öngör÷l÷yor. Mali Protokol çerçevesinde Avrupa Yatırım Bankası, başta ulaştırma altyapısı olmak üzere, ortak ilgi alanına giren projelere 150 milyon ECU tutarında katkıda bulunacaktır.

C) Çin: Özel Ticaret anlaşması yapılmıştır. Çin ile olan ilişkilerin -bu ÷lkede 1989’da meydana gelen trajik olaylardan sonra- demokrasi koşullarının yerleşmesine bağlı olarak aşama aşama normalleştirilmesine çalışılmaktaydı (1991).

D) Başka ÷lkeler: AT; ayrıca Amerika’da Arjantin, Brezilya, Meksika, Uruguay, Asya’da Hindistan, Pakistan, Bangladeş gibi ÷lkelerle özel ticaret anlaşmaları yapmıştır.

E) Genel Preferanslar Sistemi: Az gelişmiş ÷lkelere yönelik olarak 1971 yılında uygulamaya konulmuştur. Bu ÷lkelerin ihraç ürünlerinin, Avrupa Topluluğu pazarına gümrüksüz ithalini öngör÷r.

Daha geniş bir çerçevede Genel Preferanslar (Tercihler) Sistemi, sanayileşmiş ülkelerce az gelişmiş ülkelerin işlenmiş ya da yarı işlenmiş ihrac ürünlerine tanınan karşılıksız tarife ödünleridir. Ayrıcalık tüm gelişmekte olan ülkeler için geçerlidir ve tüm sanayileşmiş ülkeler tarafından uygulanır. 1970’de Birleşmiş Milletler Ticaret ve Gelişme Konferansı’nda (UNCTAD) kabul edildikten sonra, sistemi ilk kez AT uygulamaya koymuştur. 1987 itibariyle sistem kapsamında 128 ülke bulunuyordu.

Bununla birlikte, her iki programda da sanayi ürünleri, kotalara ve başka tavan sınırlamalarına tabidir. “Duyarlı” sayılan tekstil ve konfeksiyon gibi mallarda sınırlamalar daha sıklıdır.

1994 Eylül ayında Komisyon yeni bir Genel Tercihler Sistemi önerisini kabul etmiştir. Bu öneride sistem, biri “genel rejim”, öbürü “özel teşvik rejimleri” olmak üzere iki rejime dayandırılmıştır. Özel teşvik rejimleri, sistemden yararlanan ülkeler için ek avantajlar getirmekte olup, en erken 1997 yılında yürürlüğe konması öngörülmekteydi.

F) Çok Elyaflılar Anlaşması: Avrupa Topluluğu ile düşük maliyetli tekstil üreten bellibaşlı ülkeler arasında yapılan iki taraflı ve gönüllü anlaş-malardır. Topluluk bu anlaşmalar çerçevesinde, dokuma ürünleri ihracatçısı ülkelere tekstil kotası, tarife dışı kısıtlamalar uygular. Anlaşma kapsamına tüm pamuklu, yün, ipek, keten ve sentetik elyaftan mamul tekstil ve konfeksiyon ürünleri girer. Amaç; tekstil sektörlerinin zor durumda kalma-larını önlemek için, AB piyasasına düşük maliyetli ürün ithalatını durdur-mak ya da sınırlamaktır. Kotalar başlıca Doğu Asya ve Latin Amerika’daki çeşitli ülkelerle Türkiye’ye uygulanmıştır. Ancak gümrük birliği anlaşma-sından sonra, Türkiye’ye yönelik kotalar kaldırılmış bulunmaktadır.

SONUÇ

AB çok sayıda ülkeyle, şu ya da bu ölçüde sıkı olan, belli bir mantığa dayanan, hesaplı ve dinamik ilişkiler kurmuştur. Yapılan tüm anlaşmalarda Avrupa uluslarının ortak değerlerini gözetmekte ve bu

anlaşmaların kapsamını, kendi çıkarlarına göre geniş veya dar tutmaktadır. Dün-ya ülkeleriyle ilişkilerini -Avrupa, Akdeniz, Atlantik ötesi gibi- “ekonomik alanlar” oluşturarak geliştirmeye çalışmaktadır

ABD ile ilişkiler, inişli çıkışlı dönemlerden sonra -Yeni Atlantik Ötesi Gündem açıkça gösteriyor ki- 1990’lı yıllardan itibaren Yeni Dünya Düzeni felsefesi üzerinde ortak bir temele oturmuş görünmektedir. AB-ABD ilişkilerinin bundan böyle çok daha sıkı olacağı söylenebilir.

Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA) ile olan ilişkiler, bu bölgenin AB ile bütünleşmesi sonucunu doğurmuştur.

AB eski sömürgelerle ekonomik ilişkilerini “ortak üyelik” statüsünde sürdürmekte, bunlara karşı özel programlar uygulamaktadır. Ancak sağladığı ihracat kolaylıkları, mali ve teknik yardım karşılığında, mallarını bu ülkelere serbestçe satma avantajını elde etmiştir.

Coğrafi yakınlığı, köklü tarihsel, ekonomik ve kültürel ilişkileri nedeniyle, AB Akdeniz ülkelerine büyük bir önem vermektedir. Bu bölgede hem istikrar, hem de kendi felsefesi ve çıkarına uygun bir ortam oluşmasını istemektedir. Gerçekleştirmeye çalıştığı Avrupa-Akdeniz Ekonomik Alanı, kanımızca bu hedefin bir ürünüdür.

AB’nin eski Doğu Bloku ülkeleriyle kurduğu ilişkilerde öncelikli hedefi, bu ülkelerde demokrasiyi yerleştirmek, piyasa ekonomisine geçişi sağlamaktır. Bunlardan kimi Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle yakın gelecekte bütünleşmeyi düşünmektedir. Geri kalanlarla ilişkilerini “politik ve ekonomik işbirliği” temeli üzerine oturtmuştur. Bu amaçlar için de, sözkonusu ülkelere yönelik özel programlar uygulanmaktadır.

AB’nin dünyanın öteki ülkeleriyle kurduğu ilişkilerde de, ticareti serbestleştirme, ancak gerektiğinde koruma önlemleri, demokrasi ve piyasa ekonomisine geçiş, bunları sağlamak için de mali ve teknik yardım temel ölçütler ve araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

ALPAR, Cem ve Tuba ONGUN, Dış Ticaret Ansiklopedik Sözlük, 2. B., Ank., 1987, 169 s.

Avrupa Topluluğu Sözlüğü, Ank., 1984, 107 s.

DOĞAN, Aziz, “Avrupa Birliği ve İngiliz Uluslar Topluluğu İlişkileri”, Hazine Dergisi, S. 4, Ekim 1996, ss.29-49

DURA, Cihan, Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye (Ders Notları), Kayseri, 1995, s 46

EC News, (Avrupa Toplulukları Komisyonu Türkiye Temsilciliği), çeşitli sayılar.

Güncel Avrupa, (Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği), çeşitli sayılar, 1996.

KARLUK, Rıdvan, Avrupa Toplulukları ve Türkiye, Bilim Teknik Yayınevi, İst., 1990, xvı-335 s.

SEYİDOĞLU, Halil, Uluslararası İktisat, 11. B., İst., 1996, xvı-720 s.